

سنجش عوامل مؤثر بر کیفیت زیبایی‌شناختی در مسکن شهری (مطالعه موردی: محله جمال آباد)*

مهندس افسانه معصومی**، دکتر مریم قلمبردزفولی***

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۰۱/۲۴ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۸/۰۶/۲۵

چکیده

دستیابی به محیطی مطلوب و زیبا، توقعی است که هر شهروند از محیط دارد. هدف این مقاله تدوین عوامل مؤثر بر کیفیت زیبایی‌شناسی در مسکن شهری است. پژوهش از نوع تحقیق توصیفی-تحلیلی است و بر اساس هدف بنیادی-کاربردی می‌باشد. در جمع‌آوری اطلاعات که از شیوه کیفی و محتوایی با استفاده از مطالعات اکتشافی صورت گرفت. نتایج بدست آمده از مطالعات، بیان می‌کند که در ابعاد سازنده فضا (کالبدی، عملکردی، اجتماعی، ادراکی و زیست محیطی) در محیط مسکونی در دو قلمرو ساختمان و محله دارای ویژگی‌هایی است که در دو زمینه زیبایی‌عینی و ذهنی کیفیت زیبایی‌شناختی محیط را فراهم آورد، مطرح گردیده است. به عنوان نمونه موردی محله جمال آباد تهران این شاخص‌ها سنجش گردید که بیانگر آن است که در بعد کالبدی کمترین توجه به ابعاد زیبایی‌شناختی مسکن شده است. در نهایت، پیشنهادهایی در جهت دستیابی به محله زیبا ارائه گردیده است. برای استفاده از این شاخص در طراحی محله سبب حصول زیبایی می‌گردد.

واژه‌های کلیدی

مسکن شهری، کیفیت زیبایی‌شناسی، زیبایی‌شناسی مسکن شهری، محله جمال آباد.

* این مقاله مستخرج از پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد نگارنده اول با عنوان «تدوین چارچوب طراحی محیط مسکونی با رویکرد زیباشناسی مسکن شهری (نمونه موردی: محله جمال آباد نیاوران)» به راهنمایی دکتر مریم قلمبردزفولی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد پردیس است.
** دانشجوی کارشناسی‌ارشد طراحی شهری، گروه شهرسازی، واحد پردیس، دانشگاه آزاد اسلامی، پردیس، ایران.
*** استادیار گروه شهرسازی، واحد پردیس، دانشگاه آزاد اسلامی، پردیس، ایران. (مسئول مکاتبات)

Email: eng.archi2012@gmail.com

مقدمه

استفاده از تصویر، متن و فیش برداری از منابع و استخراج مطالب لازم جمع آوری شده است. متغیرهای مورد بررسی در این پژوهش، کیفی و گسسته است.

پیشینه پژوهش

همان طور که در جدول ۱ به طور خلاصه پژوهش‌های برخی از نظریه پردازان در حوزه زیبایی شناسی آمده است، هر کدام به نحوی به ابعاد گوناگون زیباشناسی مانند بُعد عینی، بُعد ذهنی و گاهی به اهداف نقسانی زیبایی شناسی اشاره داشته‌اند. همچنین می‌توان دریافت که زیبایی تنها در بُعد بصری و کالبد احساس نمی‌شود بلکه عوامل دیگری، مانند عوامل اجتماعی، فرهنگی نیز زیبایی را به وجود می‌آورند.

مبانی نظری پژوهش

زیبایی شناسی

لغت زیباشناختی^۱ در اصل یونانی و به معنی ادراک است. علم زیباشناختی به معنی وسیع کلمه به بررسی روش‌های احساس محیط و موقعیت فرد در داخل آن می‌پردازد (همایونی، ۱۳۷۹، ۹۴). در فرهنگ فارسی معین، زیباشناسی، شناختن زیبایی و رشته‌ای از روان شناسی است که هدفش شناساندن جمال و هنر است (معین، ۱۳۸۱). زیبایی به احساسات و لذت بی نظیری که به وسیله خواص بصری اشیاء به وجود می‌آید گفته می‌شود (Yilmaz et al., 2018, 2).

ابعاد مختلف زیباشناختی

می‌توان ابعاد سه‌گانه‌ای برای بررسی جنبه‌های مختلف زیباشناسی در گرایش‌های مختلف طراحی شهری تعریف کرد که شامل بُعد ساختاری، بُعد حسی و بُعد ذهنی است. بُعد ساختاری به دودسته اصول گشتالت و اصول و قواعد آفریننده وحدت اشاره دارد که زیبایی عینی را شامل می‌گردد. بُعد حسی اشاره به حواس پنج‌گانه دارد و زیبایی عینی و ذهنی را شامل می‌گردد و در آخر بُعد ذهنی به فرهنگ، آموزش، تجربه و حساسیت‌های ذاتی اشاره دارد که زیبایی ذهنی را شامل می‌گردد. در جدول ۱، دسته‌بندی ابعاد زیباشناختی و تعاریف مرتبط از سوی اندیشمندان آورده شده است.

همان طور که در جدول ۲ بیان گشته، بُعد زیبایی ساختاری متناظر با بُعد عینی است و بیان می‌گردد که اصل به وجود آورنده وحدت یک از مهم‌ترین عوامل به وجود آورنده زیبایی است. به‌عنوان مثال در جداره‌های شهری عواملی چون ارتباط بصری، هامونی، تضاد، تناسب و تعادل باید رعایت گردد تا وحدت در جداره حس گردد که این وحدت

یکی از مسائل این روزهای شهرها، ساخت و ساز بی‌رویه و محله‌هایی است که از نظر عینی فاقد زیبایی‌اند و از خطوط یکنواخت و رنگ‌های سرد و تیره تشکیل شده‌اند، هست. در حقیقت زیبایی مقوله‌ای ذهنی-عینی است و می‌توان در بیان مفهوم آن این گونه بیان نمود: هر چیزی که از راه حواس انسان دریافت می‌شود و در او احساس رضایت‌مندی و خشنودی ایجاد کند را زیبایی گویند. جوامع انسانی با شرایط متفاوت جغرافیایی، اجتماعی، فرهنگی و زمینه‌های تاریخی از تنوع و گوناگونی معیار نسبت به زیبایی برخوردار هستند. این مقوله در محل زندگی انسان از دیرباز تاکنون نیز نمود داشته و دارد، به گونه‌ای که به دغدغه‌ای در ذهن شهروندان، کارشناسان و مسئولین نیز بدل شده است. سؤال اصلی این پژوهش این گونه مطرح می‌گردد که برای افزایش زیبایی در محلات مسکونی به لحاظ کالبدی و طراحی شهری چه راهکارهایی را می‌توان ارائه نمود؟ مادامی که ماهیت زیبایی به شکل کامل و دقیق درک نشود، تحقق آن در فضاهای شهری نیز به طور کامل و همه‌جانبه امکان پذیر نخواهد بود. با عیان شدن محورهای کلی مؤثر بر راهکارها، می‌توان گشتالت را به‌عنوان یکی از اندیشمندان این زمینه معرفی نمود که با بیان معیارهای مختلف در زمینه‌های کالبدی مبین نقشه راهی برای دستیابی به زیبایی است. با اتکا به همین مبحث می‌توان این فرض که با طراحی محله و ساختمان‌ها بر اساس رعایت اصول و قوانین بصری (گشتالت) می‌توان در بُعد عینی به زیبایی محله کمک نمود را بیان کرده و در جهت اثبات آن نیز تأثیر اصل وحدت در به وجود آمدن زیبایی را مطرح کرد. لذا اهدافی که در این پژوهش در پی تحقق آن کوشیده شده، شناخت مسکن، محیط مسکونی، مفاهیم زیبایی و عوامل تأثیرگذار بر زیبایی محله مسکونی است که این امر در سایه شناسایی مؤلفه‌های سازنده یک محیط مسکونی و عناصر سازنده زیباسازی شهری تحقق پذیر است. در انتهای این پژوهش، با استفاده از ابعاد سازنده فضا و شناسایی و دسته‌بندی ابعاد زیبایی، ویژگی‌هایی که در محیط مسکونی در ابعاد سازنده فضا سبب احساس زیبایی می‌شود شناسایی و مطرح گردیده است.

روش پژوهش

روش این تحقیق توصیفی-تحلیلی است که جزء پژوهش‌های کیفی و محتوایی است. این تحقیق بر اساس هدف، تحقیق بنیادی-کاربردی است که با توجه به استفاده از نتایج تحقیقات بنیادی به‌منظور بهبود، به کمال رساندن و رفع نیازمندی‌های بشر است و چراکه امکان آزمون مبانی نظری ارائه‌شده در خصوص زیبایی شناسی مسکن شهری را میسر می‌سازد. اطلاعات از طریق مطالعه و مرور منابع کتابخانه‌ای،

جدول ۱. پیشینه زیبایی‌شناسی

محقق	حیطه مورد مطالعه در مبحث زیبایی‌شناسی
بل (۱۳۹۴)	در «کتاب منظر، الگو و درک مباحث منظر شهری» زیبایی‌شناسی منظر را مورد بررسی قرار داده است. تجربه زیبایی‌شناسی را در دو مکتب فکری بیان نموده است. مکتب اول: ترجیحات ما از منظر (قضاوت‌ها) تحت تأثیر عوامل متعددی مانند تاریخ، فرهنگ، طبقه اجتماعی، شخصیت و چگونگی استفاده از آن قرار دارد و مکتب دوم: قضاوت در مورد منظر یا شیء در پایه دانسته‌ها و در چارچوب فرهنگی یا تاریخی صورت نمی‌گیرد. لذت بخشی از تجربه زیبایی‌شناسی بر این اساس است که هنگام مشاهده محیط‌های بسیار زیبا، احساس بسیار خوبی ایجاد می‌شود در حالی که هنگام مشاهده محیط‌های بی‌روح احساس کسالت‌آوری ایجاد می‌شود. سایمون بل در تقسیم‌بندی زیبایی‌شناسی به سه مؤلفه زیبایی‌شناسی محیطی، بُعد بصری و زیبایی‌شناسی شهری دست یافته است
کر مونا (۱۳۸۴)	با بیان اینکه برتری زیبایی‌شناختی محیط شهری در وهله‌ی اول بصری و حرکتی است، پنج اصل را در نظر افراد برای ضوابط زیبایی‌شناختی یک فضا به‌عنوان معیار برمی‌شمارد که به‌صورت برتری‌های کلی این پنج اصل این‌گونه بیان می‌شود: طبیعی بودن فضا، مدنیت/قابلیت، حفظ فضا، میزان باز بودن و تعریف‌شدگی فضا، معنای تاریخی/ محتوا و نظم. لذا کر مونا برتری زیبایی‌شناختی را به عوامل فرهنگی و اجتماعی مربوط می‌داند و آن را فراتر از سلاقی شخصی می‌بیند.
هاسپرز و راجرز (۱۳۹۶)	در فلسفه هنر و زیبایی‌شناسی، مباحث هنر و زیبایی‌شناسی را بررسی نموده و به نظریه‌های علمی هنر زیبایی‌شناسی و ماهیت زیبایی‌شناسی دست یافته است.
گروتز (۱۳۹۳)	مباحث زیبایی‌شناسی، مفهوم زیبایی، حاصل زیبایی، احساس زیبایی را بررسی نموده و به اصول ادراک و دریافت زیبایی‌شناسی و معناشناسی دست یافته است
نقی زاده (۱۳۸۹)	به بررسی تحلیل بعدهای مختلف طراحی شهری پرداخته و به تحلیل فضای شهری و معیارهای زیباشناسی دست یافته است.
مرتضایی (۱۳۹۲)	ابعاد زیبایی‌شناختی را بُعد ساختاری، عینی و ذهنی و عناصر تشکیل‌دهنده در زیباسازی شهری را جداره شهری، فضای سبز، مبلمان شهری، هنرهای شهری معرفی می‌کند
شاملو و حبیبی (۱۳۹۲)	به بررسی خصوصیات و کیفیات منظر شهری، تبیین معیارهای زیبایی‌شناسی در منظر شهر، دسته‌بندی نظریات زیبایی‌شناسی منظر شهر و درنهایت به ارائه عناصر و کیفیت‌های منظر شهری که جنبه‌های کیفی عناصر سازنده منظر شهری زیبا، جنبه‌های کیفی ارتباط بین عناصر سازنده منظر شهری زیبا و جنبه‌های کیفی عناصر سازنده منظر شهری زیبا با زمینه و متن شهرسازی است، پرداخته است
نسر (۱۹۹۴)	ارزیابی و برنامه‌ریزی زیبایی‌شناختی را به‌عنوان روش‌های جایگزین برای توسعه و تدوین دستورالعمل‌های طراحی ارائه می‌دهد
ژیانگ‌جانگ (۲۰۰۸)	محیط شهری را مانند دیگر پژوهشگران حوزه شهری به دودسته انسان‌ساخت و طبیعی دسته‌بندی نمود. هدف غایی از اشاره به بعد نفسانی طراحی، ایجاد پیوند میان جهان طبیعی و انسان‌ساخت در نظر گرفته شده که این امر از طریق تجزیه و تحلیل متافیزیکی قابل‌اجرا است. زیبایی محیط بدون درک متافیزیکی غیرممکن بوده و در شهرسازی امروزی این دید را می‌توان غالب بر سایر دیدها دانست و در نتیجه ادراک زیبایی را فرایی از ساختار فیزیکی می‌داند با توجه به بررسی پیشینه‌های زیبایی‌شناسی، زیبایی تنها در بعد بصری و کالبد احساس نمی‌شود بلکه عوامل دیگری، مانند عوامل اجتماعی، فرهنگی نیز زیبایی را به وجود می‌آورند.

مانند لنگ و براند فری در حوزه معماری و شهرسازی نظریات و تعاریفی را ارائه داده‌اند. در این پژوهش دو بُعد عینی و ذهنی به‌عنوان تقسیم‌بندی ابعاد زیبایی‌شناسی ملاک قرار گرفته است. در جدول ۳ نکات کلیدی نظریه‌پردازان در حوزه زیبایی‌شناسی بیان شده و مشخص گردیده که در هر کدام از تعاریف به کدام یک از ابعاد زیبایی‌شناسی (عینی - ذهنی) اشاره داشته‌اند.

با توجه به مطالب بیان گشته در جدول ۳، تعاریف نظریه‌پردازان از زیبایی‌شناسی ویتروویوس، آندره پالادیو، پیتر اسمیت، هیلد برندفری و فرانک لوید رایت، به بُعد عینی زیبایی اشاره داشته؛ در تعاریف نظریه‌پردازان: پلوتین، هگل، برنارد بول زانو، مازلو، دیوید هیوم، امانوئل کانت، بندتو کروچه بر بُعد ذهنی زیبایی تأکید نموده‌اند. همچنین در تعاریف نظریه‌پردازانی چون: زیتنه و لنگ دو بُعد زیبایی، عینی و ذهنی توأماً زیبایی فضای شهری را می‌سازند.

زیبایی را نمایان می‌کند. بُعد حسی بیانگر این است که زیبایی از طریق حواس پنج‌گانه حس می‌گردد. بر این اساس در بسیاری از موارد وقتی صدایی شنیده می‌شود، بویی به مشام می‌رسد، چیزی دیده می‌شود و لمس می‌گردد به دلیل ایجاد لذت، حس خوب زیبایی را در ناظر به وجود می‌آورند. بُعد ذهنی تحت تأثیر عواملی چون فرهنگ، آموزش، تجربه، حساسیت‌های ذاتی، خاطره‌ها و ارزش‌هایی که از گذشته در ذهن ما شکل می‌گیرد. هنگامی که فرد در حال و هوا و مکانی قرار می‌گیرد که خاطره‌ها، ارزش‌هایی که از فرهنگ، آموزش، تجربه و حساسیت‌های ذهنی که در ذهن او قرار گرفته تداعی شود و حس زیبایی ذهنی در فرد ایجاد می‌گردد.

مفهوم زیبایی در گذر زمان

تا به امروز اندیشمندان بسیاری در حوزه زیبایی‌شناسی و ابعاد تأثیرگذار بر آن از ویتروویوس قرن اول میلادی تا اندیشمندان معاصر

جدول ۲. دسته‌بندی ابعاد زیباشناختی و تعاریف مرتبط از سوی اندیشمندان

<p>ارتباط بصری: به معنای ایجاد «رابط» ساختاری بین اجزای یک پدیده و آن پدیده با محیط اطرافش است. (مرتضایی، ۱۳۹۲، ۸۳).</p> <p>هارمونی: که به معنای وجود هماهنگی در ویژگی‌های بصری یک پدیده نظیر شکل، اندازه، جهت، جنسیت، رنگ و بافت با پدیده‌ی دیگر یا محیط اطراف آن است (مرتضایی، ۱۳۹۲، ۸۳).</p> <p>تضاد: که به معنای وجود تفاوت در بین ویژگی‌های بصری یک پدیده در مقایسه با پدیده‌های دیگر یا محیط اطراف آن است. (پاکزاد، ۱۳۸۵، ۱۲۹)</p> <p>تعادل: به معنای وجود توازن بین انرژی‌های بصری یک پدیده است (پاکزاد، ۱۳۸۵، ۱۲۳).</p> <p>ریتم: یکی از بهترین و ساده‌ترین راه‌های آفرینش وحدت در یک ترکیب بصری است. (مرتضایی، ۱۳۹۲، ۸۳).</p> <p>تناسب: بر اندازه‌های نسبی موجود در بین اجزای یک پدیده یا اندازه‌های یک پدیده با پدیده‌های دیگر یا یک پدیده و محیط اطراف آن دلالت می‌کند (پاکزاد، ۱۳۸۵، ۱۲۵)</p> <div data-bbox="256 685 954 888" style="text-align: center;"> <p>قوانین گشتالت</p> <p>اصل شباهت اصل مجاورت اصل بستار اصل امتداد بصری اصل کداعی</p> </div> <p>در نظریه گشتالت، اول، پیکره‌ی کلی تشخیص داده می‌شود و سپس، اجزای آن دیده می‌شوند.</p> <p>(مأخذ: مرتضایی، ۱۳۹۲، ۸۸)</p>	<p>بعد ساختاری زیبایی:</p> <p>اگر بتوان اصول، قواعد و ویژگی‌های مشترک پدیده‌های زیبا را به نحوی مقتضی و متناسب با محیط، کاربرد و شرایط استفاده، در یک پدیده‌ی مصنوع بازآفرینی کرد، آن پدیده‌ی مصنوع به زیبایی نزدیک خواهد شد</p> <p>اصول گشتالت</p>
<p>استه تیک دیداری</p> <p>استه تیک شنیداری</p> <p>استه تیک لامسه</p> <p>استه تیک شنوایی</p> <p>استه تیک بویایی</p>	<p>بعد حسی زیبایی:</p> <p>زیبایی تنها محدود به دنیای بصری نمی‌شود (مرتضایی، ۱۳۹۲، ۹۶).</p>
<p>فرهنگ: ارزش زیباشناختی یک فرهنگ خاص ممکن است متفاوت از سایر فرهنگ‌ها باشد و ممکن است با در نظر گرفتن متغیرهای مختلف اجتماعی و سیاسی که اثر متفاوتی بر سلیقه انسان دارند متفاوت باشد.</p> <p>(Ahmad nia & Soleiman, 2018, 63)</p>	
<p>آموزشی: دانستن اصول و قواعد هنر و زیبایی می‌تواند بر قضاوت‌های زیباشناختی تأثیرگذار باشد.</p> <p>(Schifferstein & Hekkert, 2007 260)</p>	<p>بعد ذهنی زیبایی:</p>
<p>تجربه: تجربیات هنری در قضاوت‌های زیباشناختی بسیار تأثیرگذارند. (مرتضایی، ۱۳۹۲، ۹۷).</p> <p>حساسیت‌ها و استعداد‌های ذاتی: حساسیت‌های ذاتی زیباشناختی در بین افراد مختلف یکسان نیست و برخی افراد دارای حساسیت‌های خاصی تری در مسائلی هنری و نیز قضاوت‌های زیباشناختی خود هستند (مرتضایی، ۱۳۹۲، ۹۸).</p>	<p>به عوامل تأثیرگذار بر درک زیبایی در ذهن انسان‌ها اشاره می‌کند (مرتضایی، ۱۳۹۲، ۹۶).</p>

جدول ۳. مفهوم زیبایی در گذر زمان (مآخذ: گروتز، ۱۳۹۳، ۹۹)

صاحب‌نظران خارجی	نکات کلیدی	عینی	ذهنی
۱ ویتروویوس (قرن اول قبل از میلاد)	استحکام، سودمندی، ظرافت (ایستایی، کارایی، زیبایی) مهم است. شش عامل اساسی زیبایی ساختمان است. ۱- اندازه اجزا ساختمان یا یکدیگر و یا با کل ساختمان تناسب داشته باشند. ۲- اجزاء ساختمان باهم مرتبط باشند و در کل ساختمان نظم داشته باشند. ۳- هر کدام از اجزاء و نیز کل ساختمان ظرافت ظاهری داشته باشند. ۴- هر یک از اجزای ساختمان و کل ساختمان دارای تناسبات مدولار باشد و بتوان کوچک‌ترین واحد را در تمامی ساختمان دید. ۵- ساختمان متناسب با نوع استفاده تجهیز شود. ۶- هزینه با عملکرد و مصالح به‌کاررفته تناسب داشته باشد.	تناسبات ریاضی و هندسی، پایداری، سودمندی	
۲ پلوتین (۲۷۰ - ۲۰۵ بعد از میلاد)	زیبایی فقط قابل تجربه معنوی است و سرچشمه آن روح است.		بُعد نفسانی
۳ آندره پالادیو (۱۵۰۸-۱۵۸۰ میلادی)	زیبایی باید همراه کارایی و ایستایی باشد. سرچشمه زیبایی وجود برگه‌های زیبایی است که در هماهنگی با فرم کلی قرار دارند. هماهنگی بین اجزا و کل موجب می‌شود ساختمان پیکری واحد و کامل به نظر آید. (زیبایی عینی)	تناسبات و هماهنگی فرم	
۴ هگل	دو نوع زیبایی وجود دارد: نخست زیبایی طبیعی و دوم زیبایی هنری (که برتر است). ادراک زیبایی هنر موروثی نیست، غریزی هم نیست بلکه باید آموخته شود و به این زیبایی که باید آموخته شود زیبایی می‌گوییم.		ادراک زیبایی
۵ برنارد بول زانو (۱۷۸۱-۱۸۴۸ میلادی)	شناخت زیبایی مستلزم کار فکری نیست: تنها نگاه کردن به زیبایی می‌تواند ما را خرسند کند. حتی در یک نگاه گذرا و بدون آنکه به خودمان زحمت دهیم که اندیشه نهفته درون آن را بشناسیم. شناخت زیبایی بدون صرف نیرو (انرژی) است.		تجربی، ارزش فرهنگ
۶ پیتر اسمیت	نظام اول زیباشناختی: نظامی است بر اساس تعادل و هماهنگی. نظم، تعادل و تناسب را بیننده نیز به‌طور خودکار و همین‌طور که هست درک می‌کند و آن را زیبا تشخیص می‌دهد. این نوع پیام‌ها نظم یافته‌اند نظام دوم زیباشناختی: پیام‌های پیچیده را نمی‌توان مستقیماً درک کرد. در این مورد بایستی به روش مقدار اطلاعات را کم کرد. پس طرح‌واره تشکیل می‌شوند و این فرآیندی ارضانکننده است. چنانکه قبلاً دیدیم فرآینک گفته بود که امکان تشکیل طرح‌واره یکی از مهم‌ترین شرایط اولیه برای ادراک زیبایی است. نظام سوم زیباشناختی: بخشی از قسمت‌های مغز می‌تواند بدون مراجعه به شعور در مقابل تحریکات خارجی عکس‌العمل نشان دهد. برای احساس زیبایی کردن بایستی اجزاء بسیار زیادی را در کنار هم دید که این اجزاء به علت پیچیدگی آشفته‌ای که دارند از نظر عقلی نظام‌پذیر نیستند و تنها به طریقی که گفته شد قابل احساس‌اند. (گروتز، ۱۳۸۸، ۱۱۰)	تناسبات و هماهنگی. نظم، تعادل، پیچیدگی	
۷ کاملیو زیته	شهر بیش از هر چیزی یک اثر هنری است، به‌این ترتیب دید زیبا به شهر به‌طور کامل رمانتیک و در چارچوب نوکلاسیک است. شهر یک اثر معماری است و بنابراین باید با دید سه‌بعدی به آن نگریست. بافت شهر باید دارای تداوم بصری و ذهنی باشد. شخصیت و هویت یک شهر در فضاهایی است که به شهروندانش عرضه می‌کند و زیبایی آن به روابط موزون بین این فضاها بستگی دارد. باید از فضاهای سبز برای جدا کردن خیابان‌ها از میدان استفاده کرد.	تداوم بصری، روابط موزون بین فضاها	هویت
۸ مازلو	نیاز زیبایی‌شناختی جزء سلسله‌مراتب نیازهای انسان توسط مازلو مطرح شده است. مازلو معتقد است که این نیاز در بعضی افراد وجود دارد. این‌گونه افراد با دیدن زشتی بیمار می‌شوند و با قرار گرفتن در محیط زیبا بهبود می‌یابند. در تعریف این نیاز سه موضوع ارزش، لذت و تعجب مهم است. هر زیبایی دارای ارزش است. هر چه زیباست لذت‌بخش است. در برابر زیبایی‌ها نوعی تعجب و شگفتی به وجود می‌آید.		نیاز زیبایی‌شناسی، ارزش‌های زیبایی

ادامه جدول ۳. مفهوم زیبایی در گذر زمان (مآخذ: گروتز، ۱۳۹۳، ۹۹)

صاحب‌نظران خارجی	نکات کلیدی	عینی	ذهنی
۹ جان لنگ	که بر اساس انگیزش‌های حسی و عقلی ایجاد می‌شود. این نیازها از طریق تأمین امکان فعالیت‌های فرهنگی - تفریحی توسط طراحی شهری، خلق مناظر شهری و طبیعی خوب و ایجاد غنا در کیفیات محیطی قابل پاسخگویی هستند.	خلق مناظر شهری و طبیعی	فعالیت‌های فرهنگی و ایجاد غنای حسی
۱۰ هیلد برند فری	یک شهر خوب شهری است که خوب طراحی شده، از نظر زیبایی‌شناسی مطبوع بوده، از نظر کالبدی قابل تصور باشد. به عبارت دیگر یک شهر خوب مکانی است برای فرهنگ و یک اثر هنری.		
۱۱ دیوید هیوم (۱۷۷۶-۱۷۱۱) فیلسوف اسکاتلندی	زیبایی کیفیتی در خود اشیا نیست بلکه در ذهنی است که آن اشیا را نظاره می‌کند.		زیبایی ذهنی بر اساس وجود ارزش‌ها و خاطرات و غیره
۱۲ امانوئل کانت (۱۷۲۴-۱۸۰۴) فیلسوف آلمانی	سلیقه را استعداد قضاوت زیبایی‌شناسی می‌دانست. زیبایی آن چیزی است که بدون مفهوم، خرسندی ایجاد کند. وی در این زمینه به دو نوع زیبایی اعتقاد داشت. زیبایی وارسته و زیبایی وابسته. زیبایی وابسته نیازمند نوعی هدف و فایده است که حالتی تعقلی را پیش می‌آورد. قضاوت سلیقه وقتی ناب است که حاصل زیبایی وارسته باشد؛ یعنی زیبایی جدا از سودمندی و فایده.		بُعد نفسانی
۱۳ بندتو کروچه (۱۸۶۰-۱۹۵۲) فیلسوف ایتالیایی	زیبایی را فعالیتی روحی برای صاحب حس می‌دانست، نه صفت شیء محسوس. وی عقیده داشت که زیبایی یکی از فعالیت‌های روح است و رخ نمی‌دهد مگر در برابر محرکی از عالم خارج یا حتی از عالم خیال		بُعد نفسانی
۱۴ فرانک لوید رایت (۱۸۶۷-۱۹۵۹)	زیبایی از تناسب اصولی خط، فرم و رنگ به وجود می‌آید. وقتی چیزی را زیبا می‌دانیم به نحوی غریزی صحت آن را نیز تأیید می‌کنیم		زیبایی کالبدی
۱۵ الکساندر کاتبرت (۱۹۹۱) Muehl-(baue) ۴,۲۰۱۸)	زیبایی را یک انتخاب شخصی و تبعض فردی در طی یک رویداد متعارف ذهنی می‌داند.		زیبایی ذهنی

علل نیاز به زیبایی

موضوع و رشته فلسفه هنر را معادل زیبایی‌شناسی دانسته‌اند. موضوع نیاز انسان به زیبایی به عنوان موردی خاص توسط روان‌شناسان نیز اشاره شده است (نقی زاده، ۱۳۹۱، ۱). مازلو روانشناس آمریکایی، نیازهای انسان را شناسایی و طبقه‌بندی کرده است. (شکل ۲)

نیازهایی که در پله‌های پایین‌تر هستند، باید پیش از نیازهایی که در پله‌های بالاتر نردبان قرار دارند، ارضاء شوند. در واقع نیازهای رده بالاتر ظاهر نمی‌شوند مگر آن‌که نیازهای رده پایین‌تر لاقلاً تا حدودی ارضا شده باشند. نیازهای زیبایی‌شناختی: این نیاز جزء ناشناخته‌ترین نیازها است. مازلو معتقد است که این نیاز در بعضی افراد وجود دارد. این‌گونه افراد با دیدن زشتی (به طریقی خاص) بیمار می‌شوند و با قرار گرفتن در محیطی زیبا بهبود می‌یابند این حالت تقریباً به‌طور عام در کودکان سالم دیده می‌شود (پاکزاد، ۱۳۸۵، ۳۳). بر همین اساس بیان

گرایش انسان به زیبایی، یکی از گرایش‌ها و تمایلات چهارگانه‌ی انسان است که در شکل ۱ نشان داده شده است.

با توجه به نیاز انسان، نیاز به زیبایی‌شناسی یکی از نیازهای اساسی انسان برای زنده ماندن است (Ahmadnia, 2018, 63). قابل توجه است که زیبایی، اساساً نیاز انسان است و این نیاز یا تمایل فطری انسان به زیبایی، از قدیم‌الایام و در همه‌ی مکاتب فکری، مورد توجه و تأکید علمای رشته‌های مختلف علوم و هنرها قرار داشته است. موضوعات مورد بحث از زیبایی و گرایش انسان به زیبایی سخن توسط حکما، فلاسفه، همواره و به تناسب، بیان گردیده است؛ و زیبایی و گرایش انسان به عنوان یکی از اصلی‌ترین مباحث این افراد برگزیده شده است. در کنار این گروه، هنرمندان قرار دارند که اصولاً هدف و نتیجه‌ی آثار خود را خلق زیبایی می‌دانند. ارتباط هنر با زیبایی به حدی است که

شکل ۱. گرایش‌ها و تمایلات چهارگانه انسان (ماخذ: نقی زاده، ۱۳۹۱، ۱)

شکل ۲. طبقه‌بندی نیازهای انسان توسط مازلو (ماخذ: مازلو، ۱۳۷۲)

می‌تواند به‌عنوان یکی از ابعاد محیط‌های مسکونی در نظر گرفته شود (رفیعیان، ۱۳۹۱، ۳۴). به اعتقاد لینچ، محله منطقه وسیعی است که به دلیل برخورداری از برخی خصوصیات مشترک و خاص قابل‌شناسایی است، به‌گونه‌ای که فرد به‌طور ذهنی ورود به آن را حس می‌کند (چپ من، ۱۳۸۴، ۱۹۰). از دیدگاه کوان^۲ تعریفی در قرابت با تعریف مطرح‌شده از سوی لینچ مطرح می‌گردد: «بخشی از شهر که هویت مشخصی دارد و مخلوطی از کاربری‌های مختلف را ارائه می‌دهد و غالباً مسکونی است.» در یک محله زندگی مردم در کنار هم لزوماً به معنی انجام تعاملات و ارتباطات دوسویه بین آن‌هاست و این امکان هست که تعاملات اندکی میان همسایگان در یک محل وجود داشته باشد و از این ماهیت ارتباط متقابل میان افراد است که منجر به شکل‌گیری شبکه‌های اجتماعی شده و اغلب به‌عنوان مهم‌ترین جنبه یک محله یا اجتماع محله‌ای مدنظر است (Coven, 2005, 428). در ایران محله کالبد سکونت و اشتغال ۷۰۰-۱۲۵۰ خانوار با دامنه نوسان شعاع دسترسی پیاده ۳۷۵-۳۰۰ متر (۵-۴ دقیقه پیاده) است که با عنصر شاخص فرهنگی مسجد و آموزشی، دبستان تعریف می‌شود (سید

می‌گردد که ابتدا باید در معماری و فضای شهری نیازهای اولیه مانند امکان بقاء، نیاز به ایمنی و تعاملات اجتماعی برآورده شده و در نیاز بالاتر در فضای شهری به بُعد زیبایی آن فضا پرداخته شود.

محله مسکونی

مسکن علاوه بر مکان فیزیکی، کل محیط مسکونی را دربر می‌گیرد که شامل کلیه خدمات و تسهیلات ضروری موردنیاز برای بهزیستی خانواده و طرح‌های اشتغال، آموزش و بهداشت افراد است. درواقع تعریف و مفهوم عام مسکن یک واحد مسکونی نیست بلکه کل محیط مسکونی را شامل می‌گردد. به‌عبارت‌دیگر مسکن چیزی بیش از یک سرپناه صرفاً فیزیکی است و کلیه خدمات و تسهیلات عمومی لازم برای بهزیستی انسان را شامل می‌شود و باید حق تصرف نسبتاً طولانی و مطمئن برای استفاده‌کننده آن فراهم باشد (محمد زاده، ۱۳۸۲، ۷۵). محیط زندگی انسان به بهترین شکل می‌تواند در قالب محیط مسکونی مشتمل بر واحد مسکونی، محله، اجتماع محلی خلاصه شود؛ بنابراین، علاوه بر واحدهای مسکونی و محلات، اجتماع محلی نیز

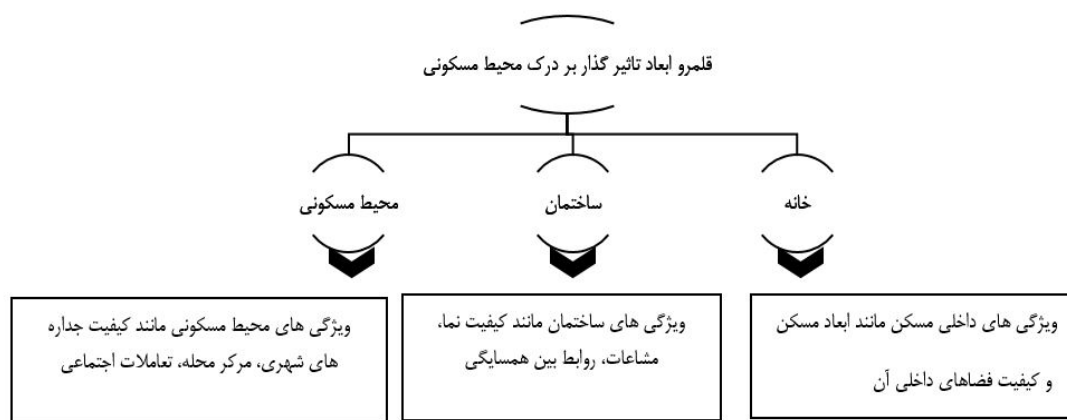

این پژوهش از آنجاکه طراحی فضای داخلی ساختمان در حوزه‌ی عمل طراحان شهری نیست، ساختمان و ویژگی‌های آن در سطح خرد و از سویی دیگر ویژگی‌های ساختمان و محیط اطراف آن که متناظر با محله مسکونی در سطح کلان است انتخاب گردید. بدین معنا که شاخص‌های زیبایی‌نهنها باید در مقیاس ساختمان در هر دو بعد عینی و ذهنی دارای ویژگی‌های زیبایی باشد، بلکه باید این ساختمان در مقیاس خیابان و ساختمان‌های مجاور و در کل محله نیز در هر دو بُعد عینی و ذهنی زیبایی را به ساکنان محله القا کند (شکل ۴). همان‌طور که در مبحث مبانی نظری بیان گشت بنا بر ساختار هرم مازلو محله باید در وهله اول نیازهای اولیه ساکنان خود را مانند نیاز به سرپناه، تأمین نیازهای اولیه و روزمره و دسترسی آسان و راحت به خدمات را فراهم کند و پس از تأمین دیگر نیازها بر اساس هرم مازلو، محله باید زیبا و جذاب باشد. زیبایی فقط در جداره و کالبد و نمای ساختمان‌ها خلاصه نمی‌شود، یعنی مراد از زیبایی تنها زیبایی عینی نیست بلکه زیبایی ذهنی را نیز شامل می‌گردد که منظور توجه به خاطره‌ها، ارزش‌ها، هویت، مشارکت و تعاملات اجتماعی است که در ذهن انسان به وجود می‌آید. در مبانی نظری زیبایی، زیبایی‌شناسی و ابعاد زیبایی، مسکن، محله مسکونی و ویژگی‌های یک محله مطلوب بیان و مورد بررسی قرار گرفته است. قلمروهای ساختمان و محله به‌عنوان قلمروها و محدوده‌های مورد بررسی در نظر گرفته شده است. هدف پژوهش طراحی محیط مسکونی زیبا است. یک محیط دارای کیفیت‌هایی است که سبب مطلوبیت می‌گردد. مؤلفه‌های سازنده کیفیت فضا (مؤلفه‌ی کالبدی، عملکردی، ادراکی، اجتماعی و زیست‌محیطی) است. برای بررسی زیبایی در این مدل کیفیت زیبایی‌شناسی در هر یک از مؤلفه‌های سازنده فضا در ابعاد زیبایی مورد بررسی قرار گرفته شده است و بر اساس محتوا و معنا مشخص شده است که هر یک از مؤلفه‌ها شامل کدام یک از ابعاد زیبایی شده است.

محسن حبیبی، ۱۳۷۸، ۱۲). ویژگی‌های مطلوب یک محله مسکونی: در محله، عواملی باید مورد توجه و رعایت گردد تا مطلوبیت مورد نیاز یک محله به وجود آید. به بعضی از این عوامل در ذیل اشاره گردیده است: ۱. توجه به انسان و تأمین نیازهای سه‌گانه انسان: نیازهای کالبدی (پاسخ به کالبد)، نیازهای روانی (پاسخ به نفس) و نیازهای روحانی - معنوی (پاسخ به روح) انسان است؛ ۲. امنیت و ایمنی: ویژگی‌های معماری مسکن مطلوب باید به‌گونه‌ای باشد که درجات مختلف امنیت را برای ساکنین فراهم آورد. ۳. حریمیت: مصون بودن فضاهای داخلی مسکن از دید بیگانگان موردی است آسایش خانواده سخت به آن وابسته است. ۴. آرامش: آرامش: آرامش اعضاء خانواده کیفیت مهمی است که توجه به آن ضرورت بنیادین مسکن مطلوب است. ۵. احترام به حقوق دیگران: مساکن مطلوب در عین حالی که امکان ارتباط مناسب بین افراد خانواده فراهم می‌آورند از بروز مزاحمت‌های بصری، صوتی، روانی و امثال آن پیشگیری می‌کنند (نقی زاده، ۱۳۷۹، ۹۲). با توجه به مطالبی که مطرح گردید، محله کالبد سکونت و اشتغال - ۷۰۰ ۱۲۵۰ خانوار، با عنصر شاخص فرهنگی مسجد و آموزشی دبستان تعریف می‌گردد. محله مسکونی از هویت مشخصی برخوردار است، تعاملات و روابط متقابل بین ساکنین برقرار است. در محله مسکونی نیازهای اولیه انسان، امنیت و ایمنی، حریمیت، آرامش و احترام به حقوق دیگران تأمین گردد. قلمروهای موجود در یک محیط مسکونی، به سه دسته خانه، ساختمان و محیط مسکونی تقسیم‌بندی شده است که در این پژوهش دو قلمرو ساختمان و محیط مسکونی مورد نیاز و بررسی است. (شکل ۳)

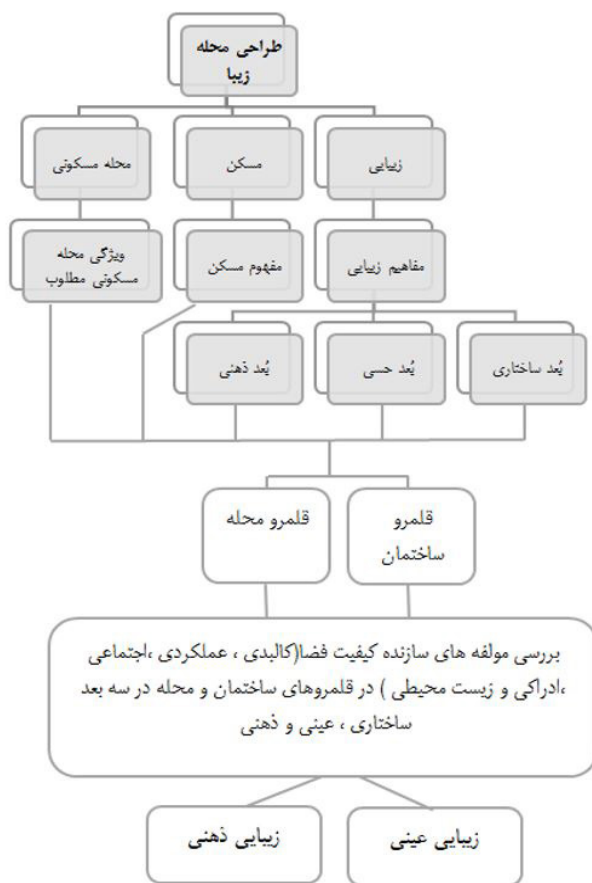
چهارچوب نظری پژوهش

هدف از این پژوهش دستیابی به اصول و معیارهای طراحی مسکن شهری و محیط مسکونی زیبا است. در این راستا قلمرو طراحی در

شکل ۳. قلمرو ابعاد تأثیر گذار بر درک محیط مسکونی

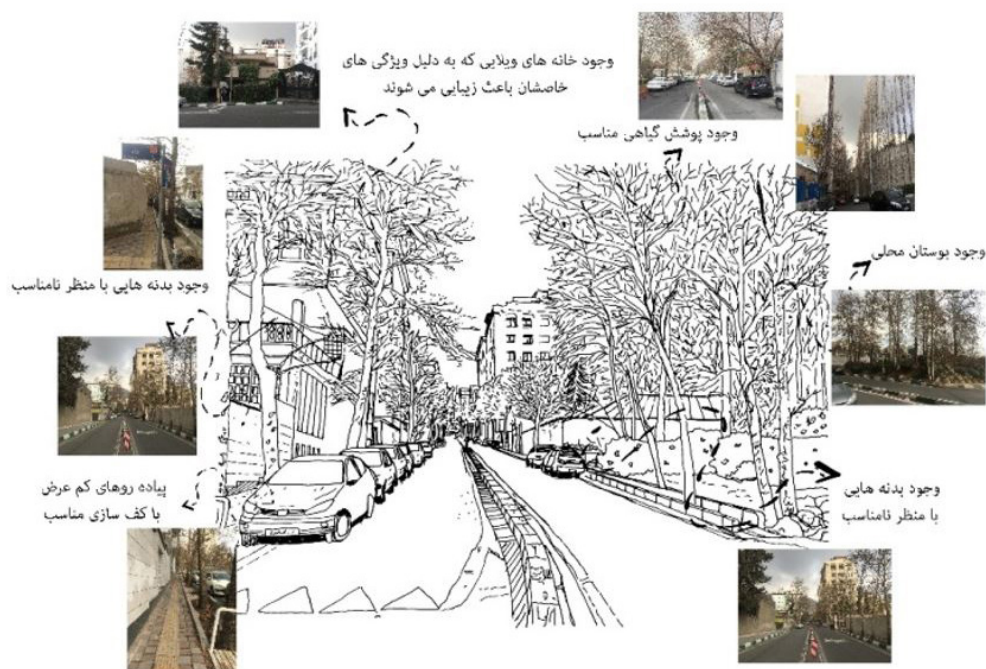
شکل ۴. چهارچوب نظری پژوهش

و بخش مرکزی محله نیاوران است. این محدوده از شمال به ارتفاعات البرز - نور افشار سوم، از جنوب به خیابان جهانشاهی، از غرب به خیابان شهید جبلی و از شرق به خیابان زینعلی منتهی می‌شود. مرزهای محله جمال‌آباد بر اساس پرس‌وجو از افراد بومی، سرای محله، ذهنیت مردم و برداشت میدانی تعیین شده است. در این محله برای بررسی کیفیت زیبایی‌شناسی دو محدوده مورد بررسی واقع شده است، محدوده اول بررسی بخشی از جداره خیابان زینعلی است (شکل ۵ و ۶) و محدوده دوم، جداره مرکز محله جمال‌آباد است (شکل ۷). در جدول ۴ مؤلفه‌های سازنده فضا و شاخص‌های زیبایی در دو محدوده مورد مطالعه مورد بررسی قرار گرفته است. با توجه به بررسی وضع موجود محله، کالبد و جداره محله (نماهای ساختمان‌ها) به‌طور کلی فاقد زیبایی هستند به دلیل اینکه هیچ‌یک عوامل آفریننده‌ی گشتالت در این نماها رعایت نشده است. بر این اساس در نهایت برای ایجاد جداره‌های هماهنگ، باید ضوابطی برای اجزاء نماها، کف‌سازی، پوشش گیاهی تدوین نمود.

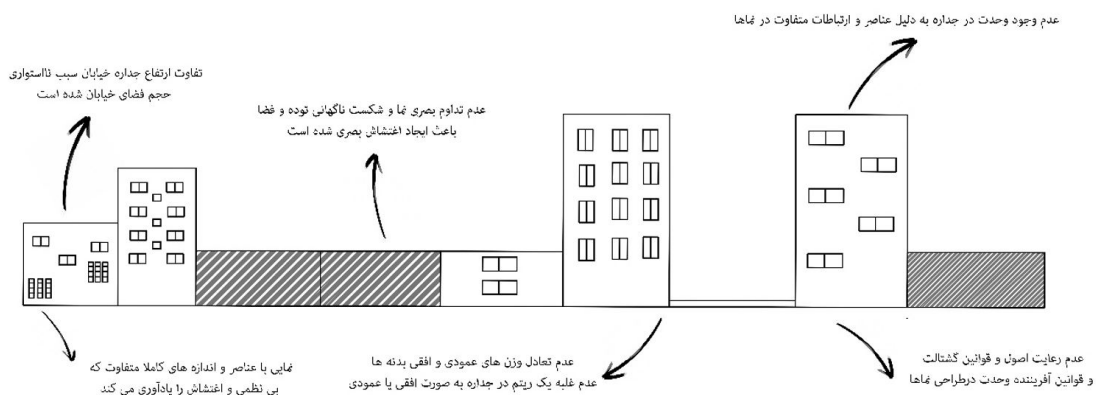
و بر اساس این دسته‌بندی شاخص‌هایی برای دست‌یابی به محله زیبا بیان گردیده است. با استناد مدل‌های سازنده کیفیت فضای شهری مانند مدل‌های کرمونا (۲۰۰۳)، بنتلی (۱۹۸۵) و پانتر (۱۹۹۱) ابعاد سازنده کیفیت فضا را می‌توان در ۵ دسته‌بندی کلی (بُعد کالبدی، بُعد عملکردی، بُعد ادراکی، بُعد اجتماعی، بُعد زیست‌محیطی) که در مدل مطرح گردیده است تقسیم نمود. از سویی دیگر یکی از عوامل مؤثر در کیفیت محیط شهری، کیفیت زیبایی‌شناختی است که نظم فضایی، تنوع، زیبایی منظر، خوانایی و غیره را در بر می‌گیرد. کیفیت زیبایی‌شناختی در ابعاد سازنده فضا در پنج بُعد کالبدی، عملکردی، ادراکی، اجتماعی و زیست‌محیطی در نمونه موردی مورد سنجش قرار گرفت.

بررسی نمونه موردی

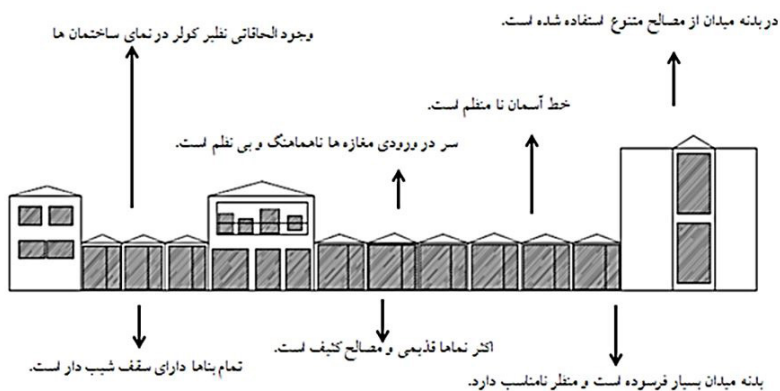
با توجه به اطلاعات به‌دست‌آمده، به تجزیه و تحلیل نمونه موردی با استفاده از این اطلاعات پرداخته می‌شود. نمونه موردی، محله جمال‌آباد نیاوران است. محله جمال‌آباد واقع در شمال محله نیاوران

شکل ۵. تحلیل وضع موجود محدوده اول: خیابان زینعلی

شکل ۶. تحلیل وضع موجود محدود بخشی از جداره خیابان زینعلی

شکل ۷. تحلیل وضع موجود محدوده دوم: جداره مرکز محله

جدول ۴. بررسی مؤلفه‌های سازنده فضا و شاخص‌های زیبا در دو محدوده مورد مطالعه

مؤلفه‌های کیفیت‌های سازنده فضا	شاخص‌های سازنده زیبایی	زیبایی
کیفیت زیبایی در بعد کالبدی	ارکان نما	وجود ندارد
	اجزای نما	وجود ندارد
	تعریف قلمروها	وجود دارد
کیفیت زیبایی در بعد عملکردی	دسترسی به تسهیلات	وجود ندارد
	ایجاد حس آسایش	وجود دارد
	رنگ تعلق	وجود دارد
کیفیت زیبایی در بعد ادراکی	خوانایی	وجود ندارد
	هویت	وجود دارد
	سرزندگی و پویایی	وجود دارد
کیفیت زیبایی در بعد اجتماعی	امنیت ساختمان	وجود دارد
	امنیت محله	وجود ندارد
	خاطره انگیزی	وجود دارد
کیفیت زیبایی در بعد زیست‌محیطی	همسازی با طبیعت	وجود دارد
	کف سازی	وجود ندارد
	پاکیزگی	وجود دارد

ارائه پیشنهادات طراحی در محله جمال آباد

- حفظ بناهای ارزشمند و با هویت: بناهای یک طبقه و دوطبقه، از بناهای قدیمی و هویت‌مند این بافت هستند. به همین جهت واجد ارزش هستند و باید حفظ شوند. این ساختمان‌ها علاوه بر این که دارای زیبایی عینی هستند، زیبایی ذهنی و تجدید خاطرات را سبب می‌شوند.
- ارتقاء کیفیت نماهای قدیمی و فرسوده: این بناها بدون تغییر حفظ شده‌اند؛ اما از لحاظ بصری، به دلیل گذر زمان، این نماها آلوده شده‌اند و سیمای نامناسی را به وجود آورده‌اند، به همین دلیل، پاکسازی نما اجرا شده است.
- بهره‌گیری از الگوهای مطلوب معماری موجود در محدوده در

طراحی نمای ساخت‌وسازهای جدید: در نماهای طراحی شده در این جداره، هیچ‌یک از موارد اعم از مصالح، رنگ، فرم و اشکال اجزای نماها، الگو گرفته از الگوهای مطلوب معماری محله نبوده است. در طراحی جدید، تمام اجزای نماها از یک فرم غالب در نماهای قدیمی محله، پیروی می‌کنند، مصالح به کاررفته با توجه به مصالح به کاررفته در بافت قدیمی است.

- استفاده از مصالح بومی؛

- حفظ بناهای ارزشمند و با هویت: بناهای یک طبقه و دوطبقه، از بناهای قدیمی و هویت‌مند این بافت هستند.

در شکل ۸ جداره خیابان زینعلی بر مبنای نتایج و پیشنهادات طراحی شده است.

شکل ۸. جداره طراحی شده خیابان زینعلی

۱- نتیجه‌گیری

امروزه به علت رشد شهرنشینی و نیاز به ساخت سریع در شهرها و تأمین مسکن، به جنبه زیبایی‌شناسی فضاهای شهری و نیز مسکن کمتر توجه شده و بیشتر به ابعاد عملکردی و اقتصادی توجه گردیده است. در این پژوهش بیان گردید که احساس زیبایی تنها محدود به کالبد محیط نیست بلکه زیبایی باید تمامی ابعاد سازنده فضا که کالبدی، عملکردی، اجتماعی، ادراکی و زیست‌محیطی را شامل گردد. این زیبایی در دو بعد عینی و ذهنی قابل درک و احساس است، به همین دلیل زیبایی در سه بعد ساختاری، حسی و ذهنی تقسیم‌بندی شد. در بعد ساختاری زیبایی اگر بتوان اصول، قواعد و ویژگی‌های مشترک پدیده‌های زیبا را به نحوی مقتضی و متناسب با محیط، کاربرد و شرایط استفاده، در یک پدیده‌ی مصنوع بازآفرینی کرد، آن پدیده‌ی مصنوع به زیبایی نزدیک خواهد شد. در بُعد حسی زیبایی، زیبایی تنها محدود به دنیای بصری نمی‌شود، بلکه زیبایی از طریق حواس پنجگانه احساس می‌گردد و در بُعد ذهنی زیبایی به عوامل تأثیرگذار بر درک زیبایی در ذهن همانند فرهنگ‌ها، ارزش، حساسیت‌های ذاتی انسان‌ها اشاره می‌شود. یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که برای دسترسی به کیفیت زیبایی‌شناسی در ابعاد سازنده فضا (کالبدی، عملکردی، اجتماعی، ادراکی و زیست‌محیطی) نیاز به شاخص‌هایی در این ابعاد است تا از طریق این شاخص‌ها، زیبایی در تمام ابعاد سازنده فضا احساس گردد و این زیبایی‌ها، عینی و ذهنی است.

کیفیت زیبایی در بُعد عملکردی، کیفیتی است که بر رابطه متغیرهای نظم و هماهنگی در ارتباطات دلالت دارد. کیفیت زیبایی در بُعد ادراکی، کیفیتی است که بر متغیرهای هویت‌ساز و خوانایی یا همچنین اشکالی از فضاها، مسکونی که خاطر انگیز و نوستالژیک (مانند کوچه‌باغی، حیاط مرکزی و دارای حوض) هستند در محیط مسکونی دلالت دارد. کیفیت زیبایی در بُعد زیست‌محیطی، کیفیتی است که بر رابطه متغیرهای منظر ساز طبیعی مانند پوشش گیاهی، دیدهای مطلوب و غیره دلالت دارد. کیفیت زیبایی در بُعد اجتماعی- فرهنگی، کیفیتی است که بر رابطه متغیرهای مشارکتی در نگهداری ساختمان و محله مانند حس تعلق دلالت دارد. از طرفی زیبایی دارای بُعد ساختاری، بُعد حسی و بُعد ذهنی است. کیفیت زیبایی‌شناسی در هر یک از مؤلفه‌های سازنده فضا در ابعاد زیبایی موردبررسی قرار گرفته شده است و بر اساس محتوا و معنا مشخص شده است که هر یک از مؤلفه‌ها شامل کدام‌یک از ابعاد زیبایی شده است. دو قلمرو ساختمان و محله، برای این مدل در نظر گرفته شده است. مؤلفه‌های کیفیت زیباشناسی در ابعاد کالبدی، عملکردی، ادراکی، اجتماعی و زیست‌محیطی در دو قلمرو ساختمان و محله مشخص شد. روش کاربر این مبنا است که

در بُعد کالبدی که بُعد ساختاری (رعایت اصول آفریننده وحدت) و حسی (دیداری) زیبایی‌شناسی است، در بُعد عملکردی که بُعد حسی زیبایی‌شناسی (دیداری، شنیداری، بویایی، لمسی، چشایی) است، در بعد ادراکی که بُعد حسی زیبایی‌شناسی (دیداری، شنیداری، بویایی، لمسی، چشایی) است، در بُعد اجتماعی که بُعد ذهنی (فرهنگ، ارزش، حساسیت‌های ذاتی) زیبایی‌شناسی است و در بُعد زیست‌محیطی که بُعد حسی (دیداری، شنیداری، بویایی، لمسی، چشایی) اصول زیبایی‌شناسی در طراحی فضای سبز رعایت گردد، شاخص‌ها و ویژگی‌هایی در دو قلمرو ساختمان و محله مطرح شده است که زیبایی عینی و ذهنی به وجود می‌آورند. (جدول ۵)

تفاوت عمده این پژوهش با سایر پژوهش‌های مطرح شده در مبانی تحقیق، مبحث عملی بودن و قابل اجرایی بودن پیشنهاد است. سایر پژوهش‌های انجام گرفته در زمینه زیبایی‌شناسی صرفاً به صورت نظری به ابعاد، شدت و قوت آنها را اشاره نموده است، اما در این تحقیق ارائه خط‌مشی‌های عملی و بنیادی در ابعاد مختلف کالبدی- بصری، زیست‌محیطی و ادراکی، به‌وضوح بیان شده است.

۱-۱ پی‌نوشت‌ها

1. Aesthetic
2. Covan

۱-۲ فهرست مراجع

۱. بل، سایمون. (۱۳۹۴). *منظر: الگو، ادراک و فرایند*. (بهناز امین زاده، مترجم). تهران: دانشگاه تهران.
۲. پاکزاد، جهان‌شاه. (۱۳۸۵). *مبانی نظری و فرایند طراحی شهری*. تهران: شهیدی.
۳. چپ من، دیوید. (۱۳۸۴). *آفرینش محلات و مکان‌ها در محیط انسان‌ساخت*. (شهرزاد فریادی و منوچهر طبیبیان، مترجمان). تهران: دانشگاه تهران.
۴. حبیبی، محسن. (۱۳۷۸). *سرانه کاربری‌های شهری*. تهران: سازمان ملی زمین و مسکن.
۵. شاملو، شبنم و حبیب، فرح. (۱۳۹۲). *تبیین مفهوم شناختی معیارهای زیباشناسی در منظر شهر*. *هویت شهر*، ۱۶، ۵-۱۴.
۶. کرمونا، متیو. (۱۳۸۴). *مکان‌های عمومی فضاهای شهری*. (قرائی، شکوهی و صالحی، مترجمان). تهران: دانشگاه هنر.
۷. گروتز، کورت. (۱۳۹۳). *زیبایی‌شناسی در معماری*. (جهان‌شاه پاکزاد و عبدالرضا همایون، مترجمان). تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
۸. نقی زاده، محمد. (۱۳۹۱). *رابطه تبلیغاتی محیطی (تابلوه) و هویت*

۱۷. معین، محمد. (۱۳۸۱). فرهنگ فارسی معین. تهران: انتشارات معین.
18. Bachelard, G. (1958). *Poes of space*. Boston: Beacen Press.
19. Cowan, R.(2005). *The Dictionay Of Urbanism* . Tisbury and Wiltshire: Streetwise Press.
20. Xiangzhan,C.(2008). Urban Image and Urban Aesthetics:Urban Aesthetics in Cross-Cultural Perspective. *Journal of Faculty of Letters Cilt*, 25 (2), 59-71.
21. Hekkert, P. (2006). Design aesthetics: principles of pleasure in design. *Psychology science*, 48 (2), 157.
22. Nasar, J. L. (1994).Urban design aesthetics the evaluative qualities of building exteriors. *Environment and Behavior*, 3, 377-401.
23. Muehlbauer, M. (2018). Towards typogenetic tools for generative urban aesthetics. *Smart and Sustainable Built Environment*, 7(1), 20-32.
24. Nia, H. A., & Suleiman, Y. H. (2018). Aesthetics of Space Organization: Lessons from Traditional European Cities. *International Journal of Contemporary Urban Affairs*, 2 (1), 66-75.
25. Yılmaz, S., Özgüner, H., & Mumcu, S. (2018). An aesthetic approach to planting design in urban parks and greenspaces. *Landscape Research*, 43 (7), 965-983.
- www.zibasazi.ir/fa/research- از وب سایت: ۱۳۹۱، تیر، ۱۰ در بازایی در 2168.and-teaching/item/2168
۹. نقی زاده، محمد. (۱۳۷۹). ویژگی های مسکن مطلوب (مبانی طراحی و روش های تحصیل آن). صفه، ۳۱، ۹۰-۱۰۳.
۱۰. نقی زاده، محمد. (۱۳۸۹). *تحلیل و طراحی فضای شهری (مبانی، تعاریف، معیارها و شیوه ها)*. تهران: جهاد دانشگاهی.
۱۱. هاسپرز، جان واسکراتن، راجر. (۱۳۹۶). فلسفه هنر و زیباشناسی (یعقوب آژند، مترجم). تهران: موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران.
۱۲. همایونی، هاشم زاده. (۱۳۷۹). *سازمان دهی و احیا محله چهارصد دستگاهه*. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی.
۱۳. توسلی، محمود. (۱۳۶۹). *اصول و روش های طراحی شهری فضاهای مسکونی در ایران*. تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری، وزارت مسکن و شهرسازی.
۱۴. محمد زاده، یوسف. (۱۳۸۲). *ارزیابی ملاحظات شهرسازی در احداث مجتمع های مسکونی تبریز (مجتمع های گل پارک، شفیع زاده، شهید رجایی و کوثر)*. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تبریز دانشکده علوم انسانی و اجتماعی.
۱۵. مرتضایی، سید رضا. (۱۳۹۲). *بنیان های طراحی در زیباسازی شهری*. تهران: هنر معماری قرن.
۱۶. مازلو، آبراهام اچ. (۱۳۷۲). *انگیزش و شخصیت*. (احمد رضوانی، مترجم). مشهد: آستان قدس رضوی.

Assessment of the Factors Affecting Aesthetic Quality in Urban Housing (Case Study: Jamal Abad)

Afsaneh Masoumi, M.A. Student, Department of Urban Development, Pardis Branch, Islamic Azad University, Pardis, Iran.
Maryam Ghalambor Dezfoly*, Assistant Professor, Department of Urban Development, Pardis Branch, Islamic Azad University, Pardis, Iran.

Abstract

Throughout human history, beauty has always been at the center of individual needs. Getting to a desirable and beautiful environment is the expectation that every citizen has from the environment. Today, due to urbanization and modern-life and the provision of housing, the aesthetic aspect of urban spaces and housing has been neglected and more attention has been paid to functional and economic dimensions. This is descriptive-analytic research, based on the fundamental-practical purpose. Information gathering of this research refers to using qualitative and content-based exploratory studies.

The purpose of this research is to achieve the principles and criteria for designing urban housing and beautiful residential environment. In this regard, because of overlooking the building's interior in urban design, in this research, the domain of design refers to its structure and its features studied on a micro-level. On the other hand, the quality of the building and surrounding environment that correspond to the residential area studied in a macro level. According to the structure of the Maslow neighborhood pyramid, the neighborhood must satisfy the basic needs of its inhabitants, such as shelter demanding, the provision of basic and daily needs, easy and convenient access to services. Finally, the neighborhood should be pleasing and attractive. Beauty is not just in the bodywork and facade of the buildings. Not only is objective beauty but also it would be a mental one. This leads to paying more attention to the memories, values, identities, partnerships and social interactions, increasing in the human mind.

This research indicates that the feeling of beauty is not restricted to the environment. However, beauty should include all the dimensions of the constructive space, which are physical, functional, social, perceptual, and environmental. Beauty is understandable and sensible in both objective and subjective dimensions. This shows that beauty includes three dimensions of structural, sensory and mental features. In beautiful structure dimension if the principles, rules and common features of beautiful phenomena reproduce properly, an artificial phenomenon, the phenomenon will be built to beauty.

In the sensual aspect of beauty, beauty is not only limited to the visual world, but it is perceived through the five senses. Moreover, the subjective beauty of the factors affecting the perception of beauty in the mind, such as cultures, values, inherent sensitivities, etc. The results of the research demonstrate that the availability of the aesthetics qualification in the dimensions of the constructive space, known as physical, functional, social, perceptual and environmental, is necessary to have indicators in this dimension. Therefore, through these indicators, beauty can be felt in all dimensions of the space constructor and these beauties are objective and subjective.

Keywords: Urban Housing, Aesthetic Quality, urban aesthetics, neighborhood, Jamal Abad

* Corresponding Author Email: eng.archi2012@gmail.com